

[https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-17\(46\)-25-39](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-17(46)-25-39)

УДК 159.9019 : 378.126

Брюховецька Олександра Вікторівна,

доктор психологічних наук, доцент, професор кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Чаусова Тетяна Володимирівна,

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології та особистісного розвитку Навчально-наукового інституту менеджменту та психології ДЗВО «Університет менеджменту освіти». Київ, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

УМОВИ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧІВ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті проблематизується бачення самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти у контексті професійної діяльності. Визначено супречності між новими потребами суспільства і системи вищої освіти та недостатньою вивченістю особливостей процесу самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти. Наголошено на необхідності вирішення проблеми самоактуалізації викладачів, що може значно сприяти підвищенню ефективності діяльності закладів вищої освіти. Констатовано, що методологічна сторона проблеми вивчення самоактуалізації особистості полягає в недостатній визначеності цього поняття. Проаналізовано підходи до розуміння поняття самоактуалізація особистості, узагальнено істотні принципи цього феномена. Уточнено визначення і показники самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти: загальногромадянські риси, морально-психологічні якості, науково-педагогічні якості, індивідуально-психологічні особливості, професійно-педагогічні здібності. Наведено результати емпіричного дослідження рівня самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти. Встановлено недостатній рівень самоактуалізації досліджуваних викладачів закладів вищої освіти, наголошено на доцільності підвищення самоактуалізації викладачів закладів вищої

освіти. Підкреслено, що ефективна самоактуалізація викладачів закладів вищої освіти в професійній діяльності вимагає наявності комплексу певних умов, які виступають в єдності суб'єктивного та об'єктивного аспектів. Визначено суб'єктивні та об'єктивні умови самоактуалізація викладача закладу вищої освіти.

Ключові слова: самоактуалізація; умови самоактуалізації; викладач закладу вищої освіти; самоактуалізація особистості; показники самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. В умовах соціальної трансформації, яку ми зараз спостерігаємо в Україні, формується більш обережне, ніж раніше, але і більш вимогливе ставлення до особистості, нове розуміння соціального та психологічного благополуччя, самореалізації, розвитку особистості. Наш час вимагає, щоб усі були активними, здатними реалізувати свої здібності та реалізувати себе як особистості у різних сферах діяльності та спілкування. У зв'язку з цим зростають вимоги до психологічної науки, яка покликана допомогти кожному члену суспільства ефективно поставити життєві цілі, реалізувати свої особисті можливості.

Проблема самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти особливо актуальна сьогодні, що визначається численними суперечностями:

- між зростаючою потребою суспільства у самоактуалізації особистості та відсутністю ефективної науково обґрунтованої системи організації освітнього процесу у закладах вищої освіти, яка б сприяла самоактуалізації викладачів;
- між необхідністю впровадження гуманістичної спрямованості освітнього процесу у закладах вищої освіти та недостатнім розвитком адекватної системи психолого-педагогічних умов, методів та засобів, що підвищують самоактуалізацію навчальних предметів, особливо викладачів;
- між необхідністю підвищення ефективності навчальних засобів у закладах освіти та недостатнім вивченням специфіки процесу самоактуалізації викладачів у закладах вищої освіти.

Розгляд психологічних проблем самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти впливає з теми самоактуалізації як концепції розвитку людини та суспільства, що базується на ідеї опори на розвиток та самоорганізацію, подолання труднощів особистого та професійного розвитку. Актуальний у своїй професійній діяльності викладач вищої школи є головним актором майбутнього перспективного розвитку освіти,

досягнення нових результатів, у яких формування та розвиток якості самореалізуючої особистості є пріоритетним завданням [11]. Тому вирішення проблеми самоактуалізації викладачів може значно підвищити ефективність роботи закладів вищої освіти.

Вивчення психолого-педагогічних досліджень показало, що проблема самоактуалізації викладачів у закладах вищої освіти є актуальною і потребує подальшого вивчення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Слід зазначити, що окремі аспекти досліджуваної проблеми вже були предметом уваги дослідників. Так, досліджувалися проблеми самоактуалізації як форми розвитку людини у зарубіжній (А. Адлер, К. Гольдштейн, У. Дембера, Е. Еріксон, Р. Ерл, К. Левін, Д. Мак-Клелланд, А. Маслоу, Г. Мюррей, Г. Оллпорт, Ж. Піаже, Г.С. Салліван, К. Роджерс, К. Хорні та ін.), російській (К. Абульханова-Славська, Л. Антропова, Л. Брилев, Л. Виготський, Б. Ананьєв, О. Бодальов, О. Леонтєв, Л. Мітіна, С. Рубінштейн та ін.). Вітчизняні вчені також приділяли увагу самоактуалізації особистості (Г. Балл, М. Боришевський, Н. Каліна, П. Лушин, С. Максименко, В. Татенко та ін.). Результати наукових розвідок вчених (К. Абульханова-Славська, Л. Анциферова, О. Бодальов, А. Маслоу, К. Роджерс та ін.) дають можливість зробити висновок, що самоактуалізація є більш важливою складовою особистості та професійної зрілості професіоналів, особливо викладачів закладів вищої освіти.

На жаль, накопичені наукові дослідження та публікації з проблеми самоактуалізації особистості потребують більш ґрунтовного вивчення та систематизації. Загалом професійна діяльність викладачів закладів вищої освіти може перешкоджати відсутності самоактуалізації. Це і визначило мету нашого дослідження.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета дослідження – визначити зміст та показники самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти та умови її розвитку.

Завдання дослідження:

- 1) дослідити особливості самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти;
- 2) визначити умови самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

У дослідженні за основу береться поняття «самоактуалізація». Тому,

перш ніж переходити до визначення психологічних умов розвитку самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти, необхідно визначити, що ми маємо на увазі під «самоактуалізацією».

Аналізуючи результати наукових досліджень проблеми самоактуалізації особистості, можна зробити висновок, що на сьогодні немає єдиної концепції цього явища. Методологічною стороною проблеми вивчення самоактуалізації особистості є відсутність визначеності цього поняття. Поняття «самоактуалізація» часто використовується дослідниками як синонім терміну «самореалізація», «реалізація своїх можливостей». Вони описують дуже близькі явища, які означають тривалі позитивні зміни в особистості, реалізацію її природного потенціалу: можливості (К. Хорні); внутрішня активна схильність до саморозвитку, така як справжнє самовираження (Ф. Перлз); прагнення людини до якомога повнішої ідентифікації та розвитку здібностей та здатностей (К. Роджерс). Тому на сучасному етапі розвитку ідеї самоактуалізації видається неможливим навіть класифікувати це поняття за формою – чи це явище, процес, потреба, властивість чи щось інше.

Аналіз філософської, соціологічної, психолого-педагогічної літератури свідчить про те, що феномен самоактуалізації особистості ґрунтується на проблемах зростання, розвитку, самовдосконалення. Визначаючи це поняття, ми спираємось на науковий апарат гуманістичної психології, розроблений А. Маслоу, К. Роджерсом та їх послідовники.

Самоактуалізація – це характеристика особистості, яка виявляється у її прагненні до максимально повної самореалізації та самовдосконалення, у прагненні бути тим, ким вона може бути [10]. Це безперервна реалізація потенційних можливостей, здібностей і талантів, як реалізація власної місії, тобто покликання, як більш повне пізнання та прийняття власної первісної природи, як невтомне прагнення до єдності, інтеграції чи внутрішньої синергії [8]. Самоактуалізована особистість, на думку А. Маслоу, – це особистість, яка розвиває свої унікальні здібності, потенціал, вільна від самообмеження та емоційного дисбалансу [7].

Пріоритет в розробці феноменологічних аспектів самоактуалізації належить зарубіжним вченим (А. Маслоу, К. Роджерс, Г. Олпорт та ін.), в рамках гуманістичного спрямування теорія самоактуалізації знайшла свої відображення у працях Р. Ассаджиолі, Ф. Перлза, К. Роджерса, В. Франкла, К. Хорні, Е. Шострома та ін.

Важливий внесок у розвиток теорії самоактуалізації належить російським ученим. У філософсько-методологічному та культурному аспекті теорія самоактуалізації розвивається у працях Л. Антропової,

Л. Брильової, І. Вітіної, Н. Куліка, К. Мухаметьянова, які розуміють самореалізацію особистості як джерело, що заохочує пошук сенсу життя і як фактор духовного зростання.

У педагогіці теорію самоактуалізації розвивають Є. Андрієнко, П. Підкасистий, В. Слободчиков, Л. Фрідман та ін. Сутність процесу самоактуалізації в освітньому середовищі ці вчені бачать у передачі, трансляції від вихователя до вихованця способів, методів та шляхів, за допомогою яких людина може стати тим, ким вона хоче стати.

У психології можна виділити кілька підходів до вивчення самоактуалізації особистості.

Відповідно до культурно-історичної теорії Л. Виготського, людина не «дозріває» від внутрішніх передумов, а «формується» і добудовується на біологічній основі тією системою суспільних відносин, у яких розвивається людина. Вищі психічні функції відсутні у людини від народження, а даються лише у вигляді потенційних можливостей [3].

У межах особистісно-розвивального підходу О. Асмолов пише, що самоактуалізація особистості – це самореалізація «інших культур», що має своїм джерелом перетворення норм даної культури і творіння в ході контакту зі світом нових норм (нормотворчість), тобто у процесі самоактуалізації народжуються інтерсуб'єктивні соціальні світи [1].

Представниками акмеологічного підходу (Б. Ананьєв, О. Бодальов, О. Деркач, М. Дьяченко, Н. Кузьміна та ін.) досліджуються закони, тенденції, умови та фактори, що впливають на самореалізацію творчого потенціалу особистості під час професійної діяльності.

Відповідно до психоаналітичного підходу, К. Хорні вважає, що «кожна особистість природно прагне до самореалізації: у кожного з нас є бажання розвивати особистість, бажання стати сильною особистістю в цілому, в кожному з нас дримають здібності й обдарування, як правило загальмовані невротичними тенденціями» [12].

Ідеї теорії самоактуалізації, її методологічні принципи, вироблені в рамках гуманістичної психології (К. Левін, К. Гольдштейн, Г. Олпорт, К. Роджерс та ін.). Також концепція самореалізації, а також подібні їм концепції самоактуалізації представлено у працях А. Маслоу. Подібні думки розвинув у 1940 році український психолог Г. Костюк. Враховуючи складну діалектику впливу спадщини, середовища та виховання на розвиток особистості, коли набуті якості стають новими внутрішніми умовами розвитку, він прийшов до ідеї саморозвитку [6].

В рамках генетичного підходу його ідеї продовжує С. Максименко, який вважає генетичний аспект розвитку та функціонування особистості

центральним у цьому підході, оскільки, на його думку, існує сутнісний взаємозв'язок між генезою становлення особистості і практичною реалізацією тих станів, що в них може перебувати особистість в наступних періодах свого життєвого шляху [9].

Таким чином, вивчення теоретичних джерел показало різні підходи до визначення терміну «самоактуалізація» та дало змогу узагальнити сутнісні принципи цього явища: *процедурність* (самоактуалізація – це динамічний процес переходу потенційних можливостей та здібностей у реальні); *остаточність* (в ідеальних умовах процес самореалізації повинен закінчитися максимально можливим розвитком особистості, досягненням і збереженням цілісності особистості, її психологічного здоров'я); *інтенціональність* (самоактуалізація визначається об'єктивно існуючими прагненнями, мотивами саморозвитку); *свідомість, цілеспрямованість, осмисленість* (самоактуалізація пов'язана з процесами самопізнання та самосвідомості, смисловими оцінками, саморегуляцією та самопідкріпленням) [2].

Отже, самоактуалізація розглядається як *мотив* (А. Маслоу, Г. Оллпорт, Г. Селевко), як *процес* (О. Городілова, Т. Більгільдеева, О. Матвеев), як *результат* (Є. Вахромов, А. Маслоу, К. Роджерс).

Для того, щоб визначити психологічні умови, що сприяють самоактуалізації педагогів, необхідно уточнити *показники самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти*:

- По-перше, *громадянські характеристики*: широкий кругозір, цілеспрямованість, толерантність, високий рівень відповідальності та старанність.

- По-друге, *морально-психологічні якості*: чесність і ясність у стосунках з людьми, високий рівень загальної культури.

- По-третє, *науково-педагогічні якості*: науково-педагогічна творчість, активна інтелектуальна діяльність, педагогічна спрямованість наукової ерудиції, володіння педагогічною технікою, відкритість досвіду.

- По-четверте, *індивідуально-психологічні характеристики*: високий рівень соціального сприйняття та самопізнання, самовизначення, високий інтелектуальний та пізнавальний інтерес та допитливість, самоцінність, позитивна «Я-концепція», саморегуляція, самлстійність.

- По-п'яте, *професійно-педагогічні здібності*: адекватне сприйняття здобувача вищої освіти та безумовне прийняття його як особистості, педагогічний такт та оптимізм, проектування навчальних цілей та прогнозування шляхів професійного розвитку майбутнього фахівця, комунікативні здібності.

На думку Л. Карамушки та М. Ткалич, *самоактуалізація фахівця* проявляється у професійному розвитку особистості як найвищому рівні професійного розвитку, становленні цінностей управлінця, досягненні високого рівня професіоналізму, професійної зрілості [4].

Узагальнюючи все вищесказане, *самоактуалізація викладачів закладів вищої освіти* – це процес, за допомогою якого спеціаліст реалізує свої особисті та професійні можливості (на основі використання наявних управлінських, організаційних та соціальних ресурсів) з метою досягнення особистісної та професійної зрілості, забезпечення організаційних та суспільно-корисних здобутків.

Слід зазначити, що поняття «самоактуалізація» вивчалось не тільки в теоретичному сенсі. Самоактуалізацію, як характеристику особистості викладачів закладів вищої освіти ми досліджували емпірично.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Вибірку досліджуваних склали 120 викладачів закладів вищої освіти із різних регіонів України, з них – 77,9% жінок, 22,1% чоловіків.

В емпіричному дослідженні використано такі методи дослідження:

- аналіз, узагальнення і систематизація психологічної, педагогічної та науково-методичної літератури з проблеми самоактуалізації особистості;
- тест «Визначення рівня самоактуалізації особистості» (SAMOAL), метою якого є дослідження рівня самоактуалізації особистості [4];
- методи математичної статистики (опрацювання даних з використанням комп'ютерної програми SPSS (версія 17.0)).

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

З метою емпіричного підтвердження теоретичних міркувань нами було проведено експериментальне дослідження *рівня самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти*.

За методикою SAMOAL ми встановили загальний рівень самоактуалізації та окремі її показники за 11 шкалами: 1) орієнтація в часі; 2) цінності; 3) погляд на природу людини; 4) потреба в пізнанні; 5) креативність (прагнення до творчості); 6) автономність; 7) спонтанність; 8) саморозуміння; 9) аутосимпатія; 10) контактність; 11) гнучкість у спілкуванні. Щоб результати були виражені у відсотках, ми вирішили таку пропорцію: 15 балів (максимум за кожною шкалою) складають 100%, а число набраних балів складає x% (табл. 1).

Таблиця

Результати методики САМОАЛ для викладачів закладів вищої освіти

Шкали САМОАЛ	Кількість досліджуваних (у %)
1. Орієнтація у часі	52,6
2. Цінності	40
3. Погляд на природу людини	38
4. Потреба у пізнанні	49
5. Креативність	40
6. Автономність	51
7. Спонтанність	29
8. Саморозуміння	38,2
9. Аутосимпатія	42
10. Контактність	47
11. Гнучкість у спілкуванні	40
Загальний показник самоактуалізації	57

Як видно з таблиці, досліджуваним у цілому властивий середній рівень самоактуалізації (57%). Водночас найбільш високі показники виявлені за шкалами орієнтації у часі (52,6%), автономності (51%), потреби у пізнанні (49%), контактності (47%) і аутосимпатії (42%).

Орієнтація у часі показує, скільки людей живе в сьогоденні, не відкладаючи життя на «пізніше» і не намагаючись знайти притулок у минулому. Високі бали характерні для суб'єктів, які добре розуміють екзистенційну цінність життя «тут і зараз», які здатні насолоджуватися теперішнім моментом, без порівняння з минулими радощами та без знецінення очікувань на майбутні успіхи. Респонденти, які нейротично занурені у минулий досвід, з підвищеним бажанням досягти успіху та невпевнені у собі, демонструють низький бал.

Автономність це критерій психічного здоров'я особи, її цілісності. Самоактуалізована особистість самостійна, автономна, незалежна і вільна, але це не означає, що для неї характерні відчуженість і самотність.

Потреба у пізнанні характерна особистості, що самореалізується, завжди відкрита для нового. Ця шкала описує здатність пізнавати життя – безкорисливе прагнення до чогось нового, інтерес до об'єктів, безпосередньо не пов'язаних із задоволенням яких – не будь потреб.

Контактність вимірює рівень комунікабельності особистості, загальну схильність до взаємовигідних і приємних контактів з іншими людьми, її здатність встановлювати міцні та дружні стосунки з іншими.

Аутосимпатія – природний фундамент психічного здоров'я та цілісності особистості.

Високі показники за цими шкалами вказують на зрілість та незалежність індивідів із добре зрозумілою позитивною Я-концепцією та стабільною адекватною самооцінкою. Середні показники, отримані респондентами, свідчать про певну дисгармонійність при збереженості прагнення до вищих ідеалів, а саме до гармонічного буття та здоров'я.

Загалом, в результаті діагностики досліджуваних викладачів вищої освіти методом SAMOAL було виявлено, що: високий рівень самоактуалізації притаманний – 14% досліджуваних; середній рівень самоактуалізації властивий 80% респондентів, низький рівень – 6% досліджуваних.

Результати нашого дослідження узгоджуються з результатами досліджень А. Гуторової та Т. Маслової, які виявили, що переважна більшість викладачів мають слабо виражену установку на самоактуалізацію, значна частина викладачів демонструє стійкі стереотипи педагогічного мислення, відсутність позиції в педагогічній діяльності. А. Гуторова також зазначає, що багатьом педагогам властивий конформізм, прагнення задовольнити лише вимоги керівництва, страх перед відповідальністю, невіра у власні сили, однобічне уявлення про роль педагога, відсутність самостійності у виборі напрямків та засобів освінього процесу.

Таким чином, показники тесту SAMOAL надали нам можливість виявити певні характерні особливості самоактуаційних тенденцій особистості, які мають досить індивідуальний характер і потребують розвитку. Так, високі результати самоактуалізації виявлено у досліджуваних викладачів закладів вищої освіти із такими характеристиками:

- ефективне сприйняття реальності й комфортні відносини з нею;
- прийняття (себе, інших);
- спонтанність, простота, природність;
- зосередженість на завданні (на відміну від зосередженості на собі);
- деяке відсторонення і потреба бути на самоті;
- автономність, незалежність від культур та середовища;
- постійна свіжість оцінювання;
- досвід переживання вищих станів;
- відчуття єдності з іншими;
- глибокі міжособистісні стосунки;
- демократична структура характеру;
- розрізнення засобів і мети, добра і зла;
- почуття гумору;
- самореалізована творчість;

- протистояння аккультурації, насадження будь-якої часткової культури.

Отже, рівень самоактуалізації досліджуваних викладачів закладів вищої освіти виявився недостатнім. Як наслідок, йдеться про доцільність визначення умов підвищення самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти.

Виходячи з думки вчених, ми вважаємо, що само актуалізація викладача закладу вищої освіти, як і будь-яка діяльність, може бути ефективно здійснена лише за наявності певних суб'єктивних та об'єктивних умов.

Ми пов'язуємо об'єктивні умови з двома взаємопов'язаними аспектами:

1) по-перше, стимулююче професійне середовище;

Стимулююче професійне середовище з'являється як набір таких компонентів:

- заохочення та схвалення самоактуалізації у професійному середовищі (формування самоактуалізації вимагає значних зусиль викладача, тому важливо, щоб його робота була затребувана, підтримана, оцінена та схвалена колегами та керівництвом);

- сприятлива психологічна атмосфера в педагогічному колективі (у своїй професійній діяльності та самореалізації викладач потребує визнання і прийняття членами педагогічного колективу його цінності, суб'єктності, прагнення до незалежності і свободи, в поважному і доброзичливому ставленні, в довірі його духовним і творчим силам);

- методичне забезпечення (для систематичного та ефективного повного здійснення самореалізації, трансформації професійної діяльності та особистості, необхідна допомога більш кваліфікованих та досвідчених фахівців, широка та доступна база методичних кабінетів, що мають сучасну літературу для професійного саморозвитку вчителів);

- матеріально-технічне забезпечення (один із видів самоактуалізації-самореалізації, який безпосередньо пов'язаний з організацією освітнього процесу, викладач мати можливість широкого вибору не тільки методів і прийомів роботи, а й обладнання кабінету, різноманітних технічних засобів та ін.);

2) по-друге, організація спеціальної підготовки до самоактуалізації в системі неперервної освіти.

До суб'єктивних умов нами віднесено:

- усвідомлення викладачем власних можливостей, своїх сильних сторін і резервів розвитку, здібностей, прагнень і бажань;

- достатні знання про самоактуалізацію, її умови, принципи, технології, методи, основи її практичної реалізації;

- достатній рівень готовності до професійної діяльності, гармонійне поєднання орієнтації на професійну кар'єру з орієнтацією на особистісний розвиток;
- відкритість викладачів до нових ідей, нового соціального досвіду, готовність до помилок, відмова від старих звичок.

Отже, ефективна самоактуалізація викладача закладу вищої освіти в професійній діяльності вимагає наявності комплексу певних умов, які виступають в єдності суб'єктивного та об'єктивного аспектів.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Результати проведеного емпіричного дослідження рівня самоактуалізації викладачів закладів вищої освіти дозволили зробити висновки про те, що рівень самоактуалізації може бути вищий і потребує подальшої серйозної та планомірної соціально-психологічної роботи спрямованої на його оптимізацію, що є необхідним для вдосконалення професійної діяльності викладачів.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень пов'язано з розробленням методичних рекомендацій з питань формування умінь високої самоактуалізації, усвідомлення власного потенціалу, здібностей, прагнень та бажань; тренінгів, спрямованих на підвищення професійної компетенції; розвитку відкритості щодо нових ідей, нового соціального досвіду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] А. Г. Асмолов, *Психология личности*. Москва, Россия: МГУ, 1990, 367 с.
- [2] О. Бандура, «Самоактуалізація як механізм формування інтегрованого стилю життя особистості», *Кроки до компетентності та інтеграції у суспільство: наук.-метод. зб.*; Н. Софій, Ред. та ін. Київ: Контекст, 2000, 336 с.
- [3] Л. С. Выготский, *Психология*. Москва, Россия: Изд-во ЭКСМО-ПРЕС, 2000, 320 с.
- [4] Л. Я. Гозман, М. В. Кроз, М. В. Латинская, *Самоактуализационный тест*. Москва, Россия: Рос. пед. агентство, 1995, 43 с.
- [5] Л. М. Карамушка, М. Г. Ткалич, *Самоактуалізація менеджерів у професійно-управлінській діяльності (на матеріалі діяльності комерційних організацій): монографія*. Запоріжжя, Україна: Просвіта, 2009, 262 с.

- [6] Г. С. Костюк, *Избранные психологические труды*. Москва, Россия: Педагогика, 1988, 304 с.
- [7] А. Маслоу, «Самоактуализация личности и образования», *Серия «Психопедагогика и методология науки»*. Киев-Донецк, Украина, Вып. 4, 52 с., 1994.
- [8] А. Н. Maslow, *The Psychology of Science*. Gateway Edition 1.95 ed. Chicago: Henry Regnery Company, 1969.
- [9] С. Д. Максименко, *Гене́за здійснення особистості*. Київ, Україна: Вид-во ТОВ «КММ», 2006, 240 с.
- [10] «Самоактуалізація», *Енциклопедія освіти*; Академія пед. наук України; В. Г. Кремень, Ред. Київ, Україна: Юрінком Інтер, 2008, 1040 с. [ISBN 978-966-667-281-3](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-17(46))
- [11] О. В. Флеров, «Экзистенциально-психологические факторы личностного роста взрослого человека в пространстве институционального непрерывного образования», *Психология и Психотехника*, № 3, с. 272–280, 2016.
- [12] К. Хорни, *Невроз и личностный рост. Борьба за самореализацию*. Санкт-Петербург: БСК, 1997, 317 с.

CONDITIONS FOR SELF-ACTUALIZATION OF TEACHERS OF HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Oleksandra Brukhovetska,

PsyD, Prof.,
Department of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute
of Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Tatyana Chausova,

Candidate of Psychological Sciences, Associated Professor,
Associated Professor of the Department
of Psychology and Personal Development
Educational and Scientific Institute of
Management and Psychology
SIHE «University of Educational Management».
Kyiv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

Abstract. The article problematizes the vision of self-actualization of teachers of higher educational institutions in the context of professional activity. The contradictions between the new needs of society and the higher education system and the insufficient study of the features of the process of self-actualization of teachers of higher educational institutions are identified. The need to solve the problem of self-actualization of teachers is noted, which can significantly contribute to improving the efficiency of higher educational institutions. It is stated that the methodological side of the problem of studying the self-actualization of a person lies in the insufficient definition of this concept. Approaches to understanding the concept of personality self-realization are analyzed, the essential principles of this phenomenon are generalized. The definitions and indicators of self-actualization of teachers of higher educational institutions have been clarified: general civil qualities, moral and psychological qualities, scientific and pedagogical qualities, individual psychological characteristics, professional and pedagogical abilities. The results of an empirical study of the level of self-actualization of teachers of higher educational institutions are presented. An insufficient level of self-actualization of the studied teachers of higher educational institutions is established, the expediency of increasing the self-actualization of teachers of higher educational institutions is noted. It is emphasized that the effective self-actualization of teachers of higher educational institutions in their professional activities requires a complex of certain conditions that act in the unity of the subjective and objective aspects. The subjective and objective conditions for self-actualization of the teacher of the institution of higher education have been determined.

Key words: self-actualization; conditions for self-actualization; teacher of a higher education institution; self-actualization of personality; indicators of self-actualization of teachers of higher education institutions.

УСЛОВИЯ САМОАКТУАЛИЗАЦИИ ПРЕПОДАВАТЕЛЕЙ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Брюховецкая Александра Викторовна,

доктор психологических наук, доцент,
профессор кафедры психологии и личностного развития
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-4884-2878>
ciparisab011@gmail.com

Чаусова Татьяна Владимировна,

кандидат психологических наук, доцент,
доцент кафедры психологии и личностного развития
Учебно-научного института менеджмента и психологии
ГУВО «Университет менеджмента образования».
Киев, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0001-9005-9089>
tvchausova@ukr.net

Аннотация. В статье проблематизируется видение самоактуализации преподавателей высших учебных заведений в контексте профессиональной деятельности. Определены противоречия между новыми потребностями общества и системы высшего образования и недостаточной изученностью особенностей процесса самоактуализации преподавателей высших учебных заведений. Отмечена необходимость решения проблемы самоактуализации преподавателей, что может значительно способствовать повышению эффективности деятельности высших учебных заведений. Констатировано, что методологическая сторона проблемы изучения самоактуализации личности заключается в недостаточной определенности этого понятия. Проанализированы подходы к пониманию понятия самореализация личности, обобщены существенные принципы этого феномена. Уточнены определения и показатели самоактуализации преподавателей высших учебных заведений: общегражданские качества, нравственно-психологические качества, научно-педагогические качества, индивидуально-психологические особенности, профессионально-педагогические способности. Приведены результаты эмпирического исследования уровня самоактуализации преподавателей высших учебных заведений. Установлено недостаточный уровень самоактуализации исследуемых преподавателей высших учебных заведений, отмечается целесообразность повышения самоактуализации преподавателей высших учебных заведений. Подчеркнуто, что эффективная самоактуализация преподавателей высших учебных заведений в профессиональной деятельности требует наличия комплекса определенных условий, которые выступают в единстве субъективного и объективного аспектов. Определены субъективные и объективные условия самоактуализация преподавателя учреждения высшего образования.

Ключевые слова: самоактуализация; условия самоактуализации; преподаватель учреждения высшего образования; самоактуализация

личности; показатели самоактуализации преподавателей учреждений высшего образования.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] A. G. Asmolov, Psihologiya lichnosti. Moskva, Rossiya: MGU, 1990, 367 s.
- [2] O. Bandura, «Samoaktualizatsiia yak mekhanizm formuvannia intehrovanoho styliu zhyttia osobystosti», Kroky do kompetentnosti ta intehratsii u suspilstvo: nauk.-metod. zb.; N. Sofii, Red. ta in. Kyiv: Kontekst, 2000, 336 s.
- [3] L. S. Vygotskij, Psihologiya. Moskva, Rossiya: Izd-vo EKSMO-PRES, 2000, 320 s.
- [4] L. YA. Gozman, M. V. Kroz, M. V. Latinskaya, Samoaktualizacionnyj test. Moskva, Rossiya: Ros. ped. agentstvo, 1995, 43 s.
- [5] L. M. Karamushka, M. H. Tkalych, Samoaktualizatsiia menedzheriv u profesiino-upravlinskii diialnosti (na materialy diialnosti komertsiiynykh orhanizatsii): monohrafiia. Zaporizhzhia, Ukraina: Prosvita, 2009, 262 s.
- [6] G. S. Kostyuk, Izbrannye psihologicheskie trudy. Moskva, Rossiya: Pedagogika, 1988, 304 s.
- [7] A. Maslou, «Samoaktualizaciya lichnosti i obrazovaniya», Seriya «Psihopedagogika i metodologiya nauki». Kiev-Donetsk, Ukraina, Vyp. 4, 52 s., 1994.
- [8] A. H. Maslow, The Psychology of Science. Gateway Edition 1.95 ed. Chicago: Henry Regnery Company, 1969.
- [9] S. D. Maksymenko, Heneza zdiisnennia osobystosti. Kyiv, Ukraina: Vyd-vo TOV «KMM», 2006, 240 s.
- [10] «Samoaktualizatsiia», Entsyklopediia osvity; Akademiia ped. nauk Ukrainy; V. H. Kremen, Red. Kyiv, Ukraina: Yurinkom Inter, 2008, 1040 s. [ISBN 978-966-667-281-3](https://doi.org/10.32405/2522-9931-2021-17(46))
- [11] O. V. Flerov, «Ekzistencial'no-psihologicheskie faktory lichnostnogo rosta vzroslogo cheloveka v prostranstve institucional'nogo nepreryvnogo obrazovaniya», Psihologiya i Psihotekhnika, № 3, s. 272–280, 2016.
- [12] K. Horni, Nevroz i lichnostnyj rost. Bor'ba za samorealizaciyu. Sankt-Peterburg: BSK, 1997, 317 s.

*Стаття надійшла до редакції
12 вересня 2021 року*